

OĞUZ KAHRAMANLIK DESTANININ POETİKASI

ŞAKİR İBRAYEV

Türkçesi

Bülent Bayram
Madina Moldasheva

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2293
KÜLTÜR SERİSİ: 1202

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-909-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Özgün adı: *Poetika Oguzskogo Geroiceskogo Eposa*

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Gürol Pehlivan

Düzeltili: Gökalp Baştımar

Kapak Tasarımı: Ötüken

Kapak Görseli: Elçin Məmmədov

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Şakir (Şakimaşrip) İbrayev: Şakir İbrayev, 31 Aralık 1950 tarihinde Kazakistan'ın Kızılorda Eyaleti'ne bağlı Şiyeli ilçesinde doğmuştur. 1973 yılında El-Farabi Kazak Millî Üniversitesinden lisans diploması almış, ardından 1974-1976 yılları arasında SSCB Bilimler Akademisi M. Gorkiy Dünya Edebiyatı Enstitüsünde (Moskova) bilimsel staj yapmıştır. 1976-1979 yılları arasında SSCB Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsünde Türkoloji alanında lisansüstü eğitimini “Dede Korkut Kitabı'nın Poetikası” konulu doktora teziyle tamamlamıştır.

1993 yılında “Kazak Kahramanlık Destanlarının Sanatsal Dünyası” konulu çalışmasıyla profesör ünvanını kazanmıştır. Şakir İbrayev; Kazakistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi, M. Avezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ş. Velihanov Kökşetav Devlet Üniversitesi, Uluslararası Türk Akademisi ve L. N. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesi gibi prestijli kurumlarda farklı yıllarda müdür, rektör yardımcısı ve rektör gibi önemli görevlerde bulunmuştur.

Kazakça, Rusça, İngilizce ve Türkçe 250'den fazla bilimsel çalışmaya imza atan İbrayev; Avrupa, Rusya, Çin ve Türk cumhuriyetlerinde çok sayıda uluslararası bilimsel toplantıya katılmış, bildiriler sunmuş ve üniversitelerde dersler vermiştir. Hâlen Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türkoloji Araştırma Enstitüsü müdürü olarak görev yapmaktadır.

Bülent Bayram: 01.08.1976 tarihinde Adana'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Adana'da tamamladıktan sonra, 1999 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Programından lisans diploması aldı. 2002-2004 yılları arasında Türk Dünyası Araştırma Vakfı çalışmaları kapsamında Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan ve Çuvaşistan cumhuriyetlerinde çeşitli alan araştırmaları gerçekleştirdi. 2001 yılından itibaren araştırma görevlisi olarak görev yaptığı Celal Bayar Üniversitesinde yüksek lisans tezini 2004 yılında, doktora tezini ise Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde 2008 yılında tamamladı. 2010 yılında Kırklareli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 2019 yılında aynı üniversitenin Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde profesör ünvanını aldı. 2019-2024 yılları arasında Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde görev yaptı. Görev süresinin tamamlanmasının ardından Kırklareli Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümüne geri dönmüş olup hâlen burada görev yapmaktadır. İdil-Ural (Çuvaş, Tatar) merkezli olmak üzere Türk dünyası folkloru üzerine çalışmalar yapmaktadır.

Madina Moldasheva: 11 Nisan 1992 tarihinde Kazakistan'ın Akmola Eyaleti'ne baēlı Kima ilçesinde doğmuştur. 2009-2013 yılları arasında L. N. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesinde lisans eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Türkiye Bursları Programı kapsamında, 2013-2016 yılları arasında Ankara Üniversitesinde yüksek lisans eğitimi 2016 yılında “Codex Cumanicus ile Çaēdaş Kazak Türkçesinin Ortak Söz Varlığının Karşılaştırmalı Sesçil İncelemesi” konulu tezini savunarak tamamlamıştır. Aynı üniversitede 2017 yılında başladığı doktora öğrenimini 2023 yılında “Yumaçık oēlu Mavlekey'in XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kazak Türklerinden Derlediēi Kışsa-i Seyyid Baţţāl, Dīvāne Şeyh Bürkî, Kāra Kūl, Münācāt Adlı Metinler: İnceleme-Metin-Dizin” konulu tezini savunarak tamamlamıştır. 2018 yılından bu yana Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖN SÖZ	9
ÇEVİRENLERİN ÖN SÖZÜ.....	11
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ	15

I. BÖLÜM

DEDE KORKUT KİTABI ŞİİR SİSTEMİNDE SANATSAL İFADE BİÇİMLERİNİN İŞLEVLERİ

DESTANIN SANATSAL ARAÇLARININ TÜR İÇİ DÖNÜŞÜMÜNÜN İNCELENMESİNDE MOTİF VE ONUN ROLÜ	27
DEDE KORKUT KİTABI'NDAKİ DESTANİ FORMÜLLER VE ŞİİRSEL ARAÇLAR	45

II. BÖLÜM

DEDE KORKUT KİTABI'NDA TEMEL SANATSAL ARAÇ OLARAK EPİTETLER

EPİTETİN TARİHÇESİ VE “DEDE KORKUT KİTABI”NDAKİ KULLANIM ÖZELLİKLERİ HAKKINDA.....	58
KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMADA DEDE KORKUT KİTABININ SANATSAL-TANIMLAYICI SİSTEMİ	65

III. BÖLÜM

DEDE KORKUT KİTABI SANAT ARAÇLARI SİSTEMİNDE MECAZ ANLAM, KARŞILAŞTIRMA

METAFOR.....	101
SONUÇ.....	107
EKLER.....	111
Ek 1: Dede Korkut Kitabı'nda Sanatsal ve Tanımlayıcı Söz Öbekleri (Epitetler ve Belirttikleri Kavramlar).....	111
Ek 2: Dede Korkut Kitabı'nda Benzetme (Karşılaştırma) İfadeleri.....	117
Ek 3: Dede Korkut Kitabı'nda Metafor Listesi.....	119
KAYNAKLAR.....	123
DİZİN.....	129

TÜRKÇE BASKIYA ÖN SÖZ

Elinizdeki kitabın yayımlanmasının üzerinden çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman geçti. Bugün bu eser yazılacak olsaydı, mutlaka eklemeler ve çıkarılmalar yapılırdı. O zamandan bu yana *Dede Korkut Kitabı*'nın poetikası üzerine pek çok farklı görüş dile getirildi. Ancak elinizdeki Türkçe çevirisini olduğu gibi bırakmamın kendine özgü sebepleri vardır.

Özellikle, o dönemde Moskova'da çalıştığım bilim insanlarının görüşüne göre bu kitap, halk bilimi ve edebiyat poetikasının önemli ve güncel meselelerini ele alan bir araştırma olarak değerlendirilmiştir. Kitap, okuyuculara o dönemin metodolojik yaklaşımı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, Türk halklarının sözlü ve yazılı, kahramanlık ve aşk konulu destan türlerini sistematik bir şekilde analitik kelime dizileriyle incelemek, *Dede Korkut Kitabı*'nın başlangıçta sözlü formda anlatılan stilistik yapısını daha belirgin hale getirmektedir.

Bu mesele günümüzde de araştırmaların gündeminden düşmüş değildir. Araştırma yöntemlerinin değişmesi ve teorik-metodolojik yaklaşımların zamanla yenilenmesi doğal bir süreçtir.

Ancak önemini kaybetmeyen konulardan biri, analitik yöntemlerle elde edilen somut verilerin bir bütün olarak değerlendirilmesidir.

Prof. Dr. Şakir İbrayev
Türkistan / KAZAKİSTAN
2025

ÇEVİRENLERİN ÖN SÖZÜ

Kazak Türklerinin tanınmış destan araştırmacısı Şakir İbrayev'in *Poetika Oguzskogo Geroičeskogo Eposa* adlı eseri, 1997 yılında Rusça olarak yayımlanmıştır. Bu değerli eserin Türkçeye kazandırılması, geç kalınmış bir çalışmanın telafisi olarak değerlendirilebilir. Yazarın da ifade ettiği gibi, eserin yayımlanmasının üzerinden çeyrek asırdan fazla bir süre geçmiş olmasına ve bu süre zarfında konuyla ilgili birçok yeni eser yayımlanmış bulunmasına rağmen, eserin Türkçe çevirisinin yapılmasının kendine özgü sebepleri vardır.

Bu eseri Türkçeye çevirenler olarak biz de bu hususu göz önünde bulundurduk ve çeviri sürecinde eserin özüne sadık kalmaya özen gösterdik. Yaptığımız çeviride, yazarın tercihlerini muhafaza etmekle birlikte, gerekli gördüğümüz bazı değişiklikler ve eklemeler yapıldı. Doğal olarak bu değişiklikler yazarın onayı alınarak gerçekleştirilmiştir. Aşağıda, çeviri sürecinde yapılan ekleme ve değişiklikler madde madde açıklanmaktadır:

1. Transkripsiyon Sistemi: Yazarın da işaret ettiği üzere, metindeki transkripsiyon sistemi, Muharrem Ergin'in işaretleme sistemine uygun hale getirilmiştir. Yazarın teknik imkânlarla ilgili eksiklikleri dikkate alınarak, Ergin'in tercihleriyle karşılaştırmalar yapılmış ve metinde işaretleme bakımından bir standart sağlanmaya çalışılmıştır.

2. Alıntı Gösterimi: Muharrem Ergin'in eserinden yapılan alıntılarının gösterimi (eser numarası, sayfa numarası vb.) konusunda yazarın tercihinə müdahale edilmemiştir. Orijinal metindeki bu unsurlar, çeviriye de aynen aktarılmıştır.

3. Alıntılarının Türkçe Çevirisi: Eserin orijinalinin Rusça olması nedeniyle, gerek *Dede Korkut Kitabı* gerekse diğer Türk lehçelerindeki eserlerden yapılan alıntıların Rusçaya çevrilmiş halleri, Türkçe çeviriden çıkarılmıştır. Bu kısımların yerine, doğrudan bu alıntıların Türkçeleri eklenmiştir.

4. Yabancı İsimlerin Yazımı: Türkçe literatürde yabancı bilim insanlarının adlarının yazımında bir standartlaşma bulunmamakla birlikte, çeviri esnasında bu isimlerin Türkçede yaygın olarak kullanılan şekilleri tercih edilmiştir.

5. Dipnotlar: Zaman zaman açıklama maksadıyla yapılan eklemeler, metin içinde dipnot olarak belirtilmiş ve bu eklemeler Ç.N. (Çevirenlerin Notu) kısaltmasıyla gösterilmiştir.

6. Dizin Hazırlanması: Yazarın da onayı alınarak, orijinal metinde bulunmayan bir dizin, çevirenler tarafından hazırlanmış ve metnin sonuna eklenmiştir. Bu dizin, eserin akademik kullanımı sırasında kolaylık sağlamayı amaçlamaktadır.

7. Örneklerin sıklığına dair sayılar: Yazarın *Dede Korkut Kitabı*'nın Muharrem Ergin tarafından yayınlanan metninden yapmış olduğu alıntılarda birçok yerde karşımıza çıkan örnek sıklığına dair sayısal göstergeler konusunda herhangi bir düzeltme ve değişikliğe gidilmemiştir. Ergin tarafından hazırlanan "İndeks"te işaret edilen sayılarla İbrayev'in göstergeleri arasında farklılıklar görülse de bu hususta İbrayev'in metni esas alınmıştır.

Bu eserin, Türk destanları ve Oğuz kahramanlık şiiri üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak olacağına inanıyoruz. Çeviri sürecinde, metni Türk okuyucular için anlaşılır ve kullanışlı hale getirmek adına büyük bir titizlik gösterilmiştir. Bu çalışmanın, Türkoloji dünyasına katkıda bulunmasını ümit ederiz.

Bülent Bayram,
Madina Moldasheva
2025

Kitap şeklinde (yaklaşık on altıncı yüzyıl) Oğuzların kahramanlık destanı olarak günümüze kadar ulaşan *Kitab-ı Dedem Korkut alâlisân-ı Tâife-i Oğuzân* [Oğuzların Dilinde Dede Korkut Kitabı]¹ hem tarihsel hem de filolojik boyutlarda çeşitli sorunları ele alan bir dizi akademik eserin konusu olmuştur.

Artık Oğuz destanının belirli konularının gelişimi ile ilgili mevcut literatürün kapsamlı bir şekilde incelenmesi, sistemli bir yapıya kavuşturulması ve çağdaş bilimsel sonuçlar ışığında revize edilmesi özel bir çalışma ve çaba gerektirmektedir. Bu çalışmanın temel hedefi, her bir kaynağın detaylı bir şekilde incelenmesine olanak tanımamaktadır; bununla birlikte bu çalışmalarda ilgi alanımıza giren konuları geniş bir yelpazede gerekli ölçüde özetleme amacındayız.²

Bilim dünyası, *Dede Korkut Kitabı* adlı eserin iki el yazması nüshasını bilmektedir: Dresden ve Vatikan el yazmaları. Dresden el yazması, kısa bir girişe sahip olup on iki hikâyeden oluşmaktadır; Vatikan el yazması ise altı hikâyeden meydana gelmektedir.

1815 yılında, Alman oryantalist Diez, *Dede Korkut Kitabı* Dresden el yazmasına ait sekizinci hikâye olan “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy”u yayımlamıştır.³ O günden itibaren, V.V. Bartold, V.M. Jirmunskiy, A.N. Kononov, Azerbaycanlı bilim adamları G. Araslı, M.G. Tahmasib,⁴ Türk araştırmacılar Kilisli Rifat,⁵ Orhan Şaik Gök-

¹ Alıntılardaki transkripsiyonda Muharrem Ergin’in eseri dikkate alınmıştır Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı (Giriş, Metin, Faksimile)* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1958).

² Daha ayrıntılı biyografi ve kısa edebî değerlendirme için bk. Halık Koroglu, *Oğuzskiy Geroişeskiy Epos* (Moskva: Nauka, 1976).

³ Heinrich Friedrich von Diez, *Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften*, C I-II (Berlin, 1811).

⁴ V.V. Bartold hayattayken *Dede Korkut Kitabı*’nın tam metni yayımlanmamıştır. Eser öncelikle Azerbaycanlı bilim insanları G. Araslı ve M.G. Tahmasib tarafından yayımlanmıştır. *Dede Korkut* (Baku, 1950). Daha sonra V.M. Jirmunskiy ve A.N. Kononov’un editörlüğünde yayımlanmıştır V.M. Jirmunskiy, A.N. Kononov, ve V.V. Bartold, ed., *Kniga Moyego Deda Korkuta* (Moskva-Leningrad, 1962).

⁵ Rifat Kilisli Muallim, *Kitab-ı Dede Korkut* (İstanbul, 1916).

Bilindiği üzere sanatsal ifade biçimleri, bir eserin olay örgüsünü oluşturan unsurlar arasında genellikle yer almaz. Ancak sonraki incelemelerimizde açıklayacağımız üzere bu biçimlerin anlamı çoğu zaman belirli bir destani metnin durumsal ve anlamlı pasajlarından (motiflerinden) ayrılmaz. Bu ifade biçimleri, içerik açısından destani dile nüfuz ederek görüntünün oluşturulmasında ve yaşamın, doğanın ve doğa olaylarının şiirsel tanımlanmasında doğrudan bir rol oynamaktadır. Ayrıca görsel ve anlatımsal anlatım biçimleri, genellikle mecazi bir ifade duygusallığına sahip olup genel olarak bir folklor çalışmasının ideolojik ve estetik özgünlüğü ile belirli bir ilişki içerisinde. Özellikle yaratılan kahramanların idealleştirilmesinde ve tipleştirilmesinde, nesnelerin ve olayların destanın ideolojisine ve temasına (kahramanlaştırma, romantik idealleştirme vb.) uygun olarak tasvir edilmesinde, görsel ve anlatımsal ifade biçimleri destani anlatının önemli bileşenleri olarak işlev görmektedir.

Sanatsal ifade biçimleri, destanın üslup özelliklerini belirleyen önemli unsurları içermektedir. Sıklıkla tekrarlanan bölümler (pasajlar, temalar), formülistik temelini oluşturarak veya kendileri, eserin sözlü icrasının izlerinin açıkça görülebildiği formüller biçiminde ortaya çıkarlar. Bu durum eserin yüzlerce yıllık destan geleneğine uygunluğunu yansıtabilir. Bu ifade biçimi, genellikle, dize boyutu, etnik dilin özellikleri ve tabii ki irticalen anlatan icracının yaratıcı tarzıyla sıkı bir ilişki içindedir.

Şüphesiz ki destanın poetikası, içerik ve ifade biçimi açısından sanatsal araçların işlevleriyle birlikte birçok konuyu kapsar. Bunun temel nedeni, destanın sanatsal araçlarının işlevlerinin, eserin diğer unsurlarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olmasıdır; çünkü bunlar, belirli bir şiirsel sistem etrafında düzenlenmiş, çeşitli olguların tasvir edildiği özel bir yapı oluştururlar. Bu sanatsal araçların birikimi ve değişimi, tarihsel, ideolojik, gündelik, tematik ve tür gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Bu nedenle destandaki değişimlere bağlı olarak şiirsel araçların (geleneksel özgünlükleriyle) değişimini anlamak

A.N. Veselovskiy'nin ifadesine göre "Epitetin tarihi, kısaltılmış bas-kıdaki şiirsel üslubun tarihidir."¹ Veselovskiy'nin bu görüşü, epitetin gelişiminin karmaşıklığını anlamının, sadece edebî yapıların evrimini değil aynı zamanda sözlü sanatın genel tarihini inceleme gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda epitetin tarihsel evrimini anlamak, sözlü ifadenin sanatsal çeşitliliği ve derinliği üzerinde etkili bir biçimde odaklanmayı gerektirir.

Dede Korkut Kitabı'ndaki epitetin tarihini ve işlevini anlamadan önce bu unsuru ele almak için temel teşkil edebilecek metodolojik ilkeleri belirlemek elzemdir.

Epitetin teorik konuları, geçmişte A.N. Veselovskiy'nin *Îz İstorii Eipteta* [Epitet Tarihinden] adlı eserinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışma, yazarın tarihsel perspektiften ele aldığı şiirsel bilinç kavramını ve bu bilincin şiirsel düzlemde nasıl somutlaştırıldığını geliştirdiği bir çerçeve sunar. Ayrıca epitetin sınıflandırmasını içeren bir form sunarak epitetin tarihindeki belirli kalıpları aydınlatır. Dolayısıyla bu çalışma, epitetin evrimini anlamak ve tarihsel gelişimindeki bazı kalıpları açıklığa kavuşturmak için bugüne kadar yapılmış en önemli çalışmalardan biri olarak değerlendirilmektedir.

A.N. Veselovskiy'nin tanımladığı epitetlerin totolojik ve açıklayıcı sınıflandırması (ikincisi sırasıyla iki gruba ayrılır: metaforik ve senkretik), yalnızca epitet türlerinin özelliklerini belirleme ve tanımlama amacını taşımakla kalmaz, aynı zamanda bu türler arasındaki organik etkileşime de dayanır. Belirli bir epitet türünün gelişimi, diğer türlerle etkileşim hâlindeki farklı işlevleri de barındırabilir. Bu nedenle bu türlerin ortak ve ayırt edici özellikleri, tarihsel gelişim bağlamında göreceli bir nitelik taşır.

Görüldüğü üzere bu sınıflandırmanın teorik temeli, epitet türlerinin varlığının yanı sıra bunların belirli bir gelişim aşamasında

¹ A.N. Veselovskiy, "Îz İstorii Eipteta", içinde *İstoričeskaya Poetika* (Leningrad, 1940), s. 73.

Bilindiği gibi türlerin kendi tarihî ve poetik bir sistemi vardır; bu sistem; konu, karakter gibi unsurların yanı sıra betimleyici ve ifade edici araçları da içerir. Bu bağlamda belirli sanatsal araçların birikimi ve değişimi her bir halk anlatısının tarihsel özelliğinden bağımsız olarak şekillenir.

Türkologlar ve halkbilimcilerinin çalışmalarında karşılaştırma henüz özel bir inceleme konusu olmamıştır. Karşılaştırmaların farklı eserlerdeki işlevi, genellikle bütün olarak değil sadece belirli (belki de önemsiz) özelliklerinin çıkarılması yoluyla belirlenmiştir. Bu özellikler ise her tür sözlü şiirsel materyalde de görülebilir. Bu nedenle metodolojik açıdan Rus halkbilimcilerinin eserleri son derece büyük bir önem taşımaktadır çünkü bu çalışmalarda karşılaştırmaların rolü ve sanatsal özellikleri farklı açılardan ele alınmıştır.

Büyük bilim insanları, örneğin F.İ. Buslayev¹ ve O.F. Miller'in² çalışmalarında, Slavların mitleri ve eski inançlarıyla bağlantılı olan sürekli epitetler ve metaforlara (Bunlar arasında karşılaştırmalar da bulunmaktadır.) dikkat çekilmiştir. Bu araştırmacılar, halk şiirinin tarihsel-dünya görüşü ve kökenleriyle ilgili yönlerini inceleyerek bilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak onların eserlerinde ilkel toplumda ortaya çıkan bu araçların tarihsel-şiirsel bağlamı ve sürekli gelişimi yeterince dikkate alınmamıştır.

Karşılaştırma bir poetik araç olarak sonraki bilim insanlarının çalışmalarında (A.A. Potebnya, A.N. Veselovskiy) daha fazla ele alınmıştır. Bu çalışmalar sözlü yaratımda sanatsal formun içsel ilişkisini ve rolünü incelemektedir. Ancak L.A. Astafyeva'nın belirtti-

¹ F. Buslayev, *O Vliyanii Hristianstva na Slavyanskiy Yazık. Opit İstorii Yazıka po Ostro-mirovu Evangaliyu* (Moskva, 1848), s. 8-15; F. Buslayev, *İstoriçeskiye Oçerki Russkoy Narodnoy Slovesnosti i İsskustva*, C 1 (SPb, 1861).

² Örneğin karşılaştırmaların O.T. Miller tarafından yapılan yorumu için bk. O.F. Miller, *İl'ya Muromets i Bogatırstvo Kiyevskoye* (SPb, 1869), s. 16-17; 341-42, F.İ. Buslayev ve O.F. Miller'in eserlerinde karşılaştırmaların özgün anlayışı ve incelenmesi hakkında daha fazla bilgi için bk. Selivanov, "Sravneniye v Bılınah", s. 107.

SONUÇ

Dede Korkut Kitabı'nın sanatsal araçları, daha geniş bir çerçevede Türk boylarının destani eserleri, kapsamlı ve çok yönlü bir incelemeyi gerektirmektedir. Bu çalışmada Dede Korkut destanlarında poetik araçların (epitet, benzetme, metafor) incelenmesine dair yalnızca bazı temel noktalara değinilmiştir.

Sanatsal araçlar, folklorik eserlerin en önemli unsurlarından biridir. Hem içerik hem de imgelerle ifade bakımından yoğunluk ve bütünlük gösteren bu araçlar, belirli halkların sanatsal bilincini ve estetik görüşlerini daha derli toplu ve kesin bir şekilde karakterize eder. Bununla birlikte bu araçların önemi, somut bir eserin içeriğinden ayrı düşünülemez. Poetik araçların oluşumu, gelişimi ve işlevleri, farklı türler içinde eşit değildir. Bu özelliklerin eserin diğer unsurlarının gelişimiyle çok sıkı şekilde bağlantılı olduğu açıktır. Poetik araçlar, bu unsurların bir bütünlük içinde ve etkileşimle bir araya gelmesiyle farklı türlerde gerçekliği kendine özgü bir şekilde yansıtır.

Böyle önemli epik anlatı unsurlarının yani motiflerin ve epik formüllerin sanatsal araçların düzenlenmesi ve belirli olay örgüsü durumlarında kullanılması üzerindeki rolünü incelemek, motiflerin ve formüle dayalı temaların epik kompozisyonun birimleri olarak destanın sanatsal-dilsel unsurlarının seçimi ve geliştirilmesi sürecinde belirli ölçüde düzenleyici faktörler olduğunu göstermiştir. Bu unsurlar doğrudan etkileşim içinde gelişmiştir.

Epik türdeki geleneksel benzer motiflerin ardışık dönüşümü sanatsal araçlara da yansır. Sosyal çevrenin değişimine paralel olarak eski epik durumlar yeni bir şekilde yorumlanır. Bu durum şiirsel araçların işlevleri ve içeriği üzerinde etkili olur. Tasvirin nesnesi, çoğu zaman, bulunduğu çevrede yakın ve anlaşılır olan yaşam süreçleri hâline gelir.

DİZİN

A

ak 29, 33, 34, 59, 62, 69, 70, 72, 73, 77,
82, 85, 86, 111

Ak-kaan 39

Alıp-Manaş 29, 39, 123

Alman 17

Alpamıs 21, 30-32, 37, 51, 123, 127

Alpamış 21, 31, 32, 36, 38, 51, 66

Alp-Manaş 21

Altay 28, 29, 33, 39, 41-44, 62, 63, 104,
123

Altaylılar 62

Alyoşa 43

Alyoşa ve Tugarin 43

Anadolu 45

Araslı

G. Araslı 17, 18, 123

Askan Bay 29

Astafyeva

L.A. Astafyeva 91

Aynakol 37

Ay Sudurlu Biçik 39

Azerbaycan 18, 45, 60, 78, 101, 109, 125

Azerbaycanlı 17

Azerbaycanlılar 21

Aziz Ayhoco 61

B

Bartold

V.V. Bartold 17, 18, 20, 124

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy 17

Baybora 30

Bayındır Han 33, 61

Begil 50, 71

Beyrek 30, 49, 64, 71

Burla Hatun 35, 64

Buryatlar 62

Buslayev

F.İ. Buslayev 91, 123

C

Cemşidov

Ş. Cemşidov 18, 123

D

Dede Korkut Kitabı 17-21, 28, 30-38,
40, 43-51, 55, 58-71, 74, 75, 78-81,
83, 93-104, 107-109, 124

Demirçizade

A. Demirçizade 18, 124

Diez

Heinrich Friedrich von Diez 17

Dirse Han 33, 34

Dresden 17

E

Elbergen 62

epitet 36, 40, 43, 55-58, 64, 65, 86, 88,
93, 96, 107

Ergin

Muharrem Ergin 17, 18, 30, 32, 33,
35-37, 40, 44, 47-50, 65, 69, 79-81,
96, 98-100, 103, 124

Ergis

G.U. Ergis 62, 124

Erke-Karakçı 39

G

Gordlevskiy

V.A. Gordlevskiy 59, 62, 124

Gökyay

Orhan Şaik Gökyay 18, 124

Grinzer

P.A. Grinzer 46

H

Hızır 33, 60

Hint 46

Hurlukga ve Hemra 21, 65, 80

İ

İdolişçe 43

İlya 43

İlyada 45

İlya ve İdolişçe 43

J

Jirmunskiy

V.M. Jirmunskiy 17-21, 37, 46, 56,
57, 61, 68, 73, 82, 109, 124

K

Kafkasya 19

Kalın Kıpşak 29

Kalmık 36

Kan-Kerede 63

Kan Turalı 40, 63

kara 33, 34, 37, 49, 59, 62, 63, 68, 69, 70,
72, 73, 78, 82, 85, 101, 102

Kara-Budak 63

Karacan 36

Karacuk Çoban 63

Kara Göne 37, 63

Kaskabasov

S.A. Kaskabasov 60, 61, 125

Kazak 29-32, 37, 38, 40, 51, 59, 60, 65-
67, 69-71, 73-75, 78, 82, 85, 86

Kazakistan 19

Kazan Han 35, 37, 48, 102

Kazılık 68, 69

Ker-Balık 63

Kıdır 60

Kıpçak 29, 68, 70, 71, 78

Kırgız 59, 61, 99

Kırgızlar 62

kızıl 33, 34, 62, 69, 71, 78, 79, 82, 85

Kızılbaş 40, 71

Kız-Kortka 40

Kiev 43

Kilisli Rıfat 17

Kitab-ı Dedem Korkut ala lisâni Tâife-i
Oğuzân 17

Koblandı 21, 29, 31, 32, 36, 38, 40, 42, 51,
65, 66, 69-71, 75, 79-81, 83, 98, 125

Kononov

A.N. Kononov 17, 34, 63, 85, 124, 125

Kök-Kamış Gölü 37

Köprülü

M.F. Köprülü 18, 125

Köroğlu

Halık Köroğlu 18

Küçük Asya 58, 109

Kvyatkovskiy

A. Kvyatkovskiy 92, 93, 125

L

Larin

V.A. Larin 56, 57, 125

Lord

A. Lord 26, 45, 46, 125

M

Maaday-Kara 21, 29, 31, 41, 51, 63, 126

Manas 61, 99

metafor 29, 35, 38, 43, 80, 87, 93, 94,
102, 107

metaforik 49, 55, 72, 80, 101

Miller

O.F. Miller 91, 125

Murad-Tepe 36

O

Odisseye 45

Oğuz 17, 18, 20, 21, 30-33, 38, 40, 43,
44, 46-50, 59, 61, 64, 66-71, 74, 75,
78, 81, 82, 85-87, 94, 96, 98, 100,
101, 105, 108, 109, 125

Oğuzların Dilinde Dede Korkut Kitabı 17

Orta Asya 19, 33, 44

Orta Çağ 19

Ö

Özbek 36, 38

P

Parry

M. Parry 26, 45, 46, 48, 126

Propp

V.Y. Propp 27, 92, 126

Putilov

B.N. Putilov 27, 28, 32, 41, 57, 93, 126

R

Radlov

V.V. Radlov 45, 126

Rossi

Ettore Rossi 18, 126

Rüya 37

S

Sayat ve Hemra 21, 65

Selcen Hatun 40, 63, 64

Selivanov

F.M. Selivanov 42, 91, 92, 96, 126

Smirnov

Yu.İ. Smirnov 21, 26, 27, 127

T

Tahmasib

M.G. Tehmasib 17, 18

Taysık 37

Tepegöz 17, 44, 61, 63, 96, 97, 101, 102,
103

Tugarin 43

Tühülge 62

Türk 9, 17, 19, 21, 27, 28, 31, 32, 34, 36,
38, 39, 41, 44, 45, 50, 51, 52, 58, 59,
60, 61, 62, 65, 73, 75, 87, 99, 100,
103, 107, 108, 124

Türkistan 9, 37, 45

Türkiye Türkleri 21, 101

Türkmen 21, 65, 66, 67, 71-74, 78-80,
82, 85-87

Türkmenler 21, 62, 75, 101

U

Uruz 35, 36, 99, 120

V

Vatikan 17

Venediktov

G.L. Venediktov 43, 127

Veselovskiy

A.N. Veselovskiy 55, 56, 58, 59, 62,
91, 93, 127

Y

Yakubovskiy

A.Yu. Yakubovskiy 20, 68, 127

Yakut 62, 104

Yakutlar 62

Yeremina

V.İ. Yeremina 44, 93, 94, 96, 127